

יצחק טמיר

האמנם יכתתו חרבותם לאתים?

באופיו לרצועות מטאוריטים בחלל) ע"י שילוח אש לטווח קצר אך ב"נפח". בזבזו תחמושת נהפך מעתה ליתרון, וכל המרבה ב"קצב אש" הרי זה משובח. תפקיד הצליפה במטרות מוגד-רות הופקד בידי מתי מעט המאומנים לכך באופן מיוחד. ההצלחה בשדה הקרב — הן בהתקפה והן בהגנה — מותנית מעתה ביצירת מסך אש (ולא רק ע"י הארטילריה) הנע לפני המחנה. שינוי זה באמצעי הלחימה ובטכניקות הלחימה הביא, כמובן, גם לתמורה עצומה באופיו של שדה הקרב ובאפ-שרויות הקיום הפיזי בו.

מראהו של שדה הקרב — בעור שעד המאה ה-20 היו שדות הקרב שטחי קרקע מוגבלים בהיקפם שלא נבדלו באופן מהותי משטחים אחרים בסביבתם, ובעוד שבמאה הנוכחית מתאפיינים שדות הקרב בשטחי הפקר נרחבים, שהתנועה בהם נעשתה מסוכנת, הרי ששדות הקרב של העתיד יהיו מקומות שהחיים לא יתאפשרו בהם כלל. למקומות אלה יהיה מראה ריק ומפחיד המשמש לחייל מנוסה בן דורנו סימן מובהק לכך, שהסכנה אורכת בכל פינה. יותר מאשר אי פעם בעבר הפך שפע של "סכנות אובייקטיביות" (מוקשים, גז, טילים ועוד) את אזור ההריגה גם בקצהו המרוחק ביותר למקום מסוכן לחייל להיות בו, והנורא מכול הוא גודלם של שדות הקרב של העתיד. אזורי קטל אלה מוערכים כיום ברוחב של כמאה וחמישים ק"מ ובעומק של שלושים ק"מ ויותר (שדות הקרב בעבר היו קטנים בהרבה: באינגקור — 200 מטר, בווסטר-לו — 800 מטר ובסום — כ-8 ק"מ). ממדים עצומים אלה בהיותם רוויים בחלקיקי מתכת מסוכנים ובשאר גורמי ייסורים וקטל (מוקשים נ"א, מוקשי קלימור, רימוני רסס, פגזים — פצצות מצרר, פצצות נפלים ועוד) לא זו בלבד שישימו לאל כל סיכוי לקיומם של בני אדם בהם אלא ימנעו מהם אף את האפשרות לנוס מן המערכה. גודלם של

לבידור שאלות אלה מיוחד הספר "פני הקרב". המחבר ג'ון קיגן מנסה בספרו להבין את פרצופו של הקרב בדורנו ובעתיד הקרוב. נקודת המוצא לדיונו היא סקירה היסטורית צבאית של שלושה קרבות: אחד מימי הביניים — אינגקור (1415), אחד מהמאה ה-19 — ווסטרלו (1815) ואחד מהמאה ה-20 — הסום (1916). השאלות הנדונות במהלך הסקירה הן בעיקרן שאלות של ההתנסות האישית של הלוחם שעה-שעה ויופיו: מה מתחולל בנפשו בערב הקרב, במהלכו ואחריו, כיצד הוא חש ברגעי הקרב השונים — כשהוא פוצע או נפצע, כשהוא שובה או נשבה, כשהוא הורג או נהרג וכיו"ב.

המשותף לכל הקרבות במהלך ההיסטוריה מצוי בעיקרו בגורם האנושי: מאבק נגד יצר הקיום העצמי, הרה, אומץ, התרוממות רוח, אמונה, אלימות, אכזריות, הקרבה עצמית, רחמים, מור-אל, רגש אחווה וכיו"ב.

הגורמים שבהם נבדלים הקרבות הם בעיקרם גורמי "חומר": אמצעי לחימה (סוגים שונים של כלי נשק ותחמושת), טכניקות לחימה, מראהו של שדה הקרב, משך הלחימה בקרב וכושר עמידתו של הצבא במלחמה.

אמצעי לחימה — בימי הביניים היו כלי הנשק הקטלניים רמחים, חצים ודומיהם; במאה ה-19 הייתה הארטיל-ריה — ועמה הרובה — "מלכת שדה הקרב"; במאה ה-20 — מכונת הירייה, הטנק, המטוס, הגאזים, הטילים ועוד הם השולטים בשדה הקרב. כוח הקטל העצום של כלי הנשק המודרניים וכמויות התחמושת העצומות ביחד עם טקטיקת לחימה חדשה חוללו את המהפכה של דורנו בשדה הקרב.

טכניקות לחימה — בעבר אומנו החיילים לכוון ולפגוע במטרה מסוימת, ו"זבזבו תחמושת" נחשב במשך דורות לעוון הצבאי החמור ביותר; ואילו עתה בניגוד גמור לכך מאמנים את החיילים ליצור בחזיתם אזור בלתי חדיר (הדומה

בימים האחרונים ריכזו האויב כוחות עצומים על הגבול. הידיעות על פיתוחם של כלי נשק קטלניים במיוחד ועל הכמויות האדירות שנצברו במחסני הנשק של האויב הלכו והתרבו. כל המהלכים המדי-ניים, שנועדו לצנן את הרוחות הלוהטות ולהסיג את הכוחות, לא העלו דבר. הכרזות המלחמה התו-קפניות משני הצדדים הלכו והחרי-פו מיום ליום. ועתה נקראים החיי-לים לצאת לקרב.

אך רגע אחד... מניין הביטחון, שהחיילים יסכימו להילחם? מי יבטיח למנהיגי המדינה שהחייל — כל חייל — יסכים לסכן את חייו בשדה הקרב המודרני? נכון, שהמ-י סרבים לצוית לפקודה לצאת אל הקרב צפויים לעונשים חמורים כמוגדר בחוק המדינה, אך האין הסכנה הוודאית והמוחשית שבש-דה הקרב מרתיעה יותר מן החוק? מי שיעשה חשבון הגיוני נטול רגש יעדיף, ללא ספק, את העונש ה"ח-י" קי" על המוות בקרב. ככל שהסיכוי לחזור חי משדה הקרב קלוש יותר, כן יגדל חששו של החייל להילחם. אמנם אם יצליח האויב לפלוש למדינה גם אז צפויות תוצאות לא נעימות, אך אפשרות זאת לוטה בערפל והחייל כפרט אינו כל כך מודע לה, ולעומתה הסכנה של השהייה בשדה הקרב נראית לו מוחשית ומאיימת יותר — הכול לפי הבנתו של החייל את פני הקרב ואת הסכנות הטמונות בו. אך מה הם פני הקרב, ומה הן הסכנות הטמונות בו?

• הספר "פני הקרב" מאת ג'ון קיגן יצא לאור בתרגום עברי בהוצאת "מערכות".

שדות הקרב, שיממונם, הסכנות האור-כות בהם, הדחיסות הרבה של הצבאות בשוליהם, המחסומים שתציב המשטרה הצבאית בדרכי המנוסה האפשריות והפיקוח החמור של האויב על כל תווה בשדה — כל אלה יחסמו את דרכו של החייל שיבחר לנטוש את המערכה ולברוח.

משך הלחימה בקרב — במקביל לגידול הרב שחל בשטחים, שבהם מתנהלים ויתנהלו קרבות בעתיד, חל גידול, לדרכי המחבר, גם במשך הלחימה של הקרב. בסקירתו ההיסטורית הגיע קיגן למסקנה, שהקרבות נעשים ארוכים יותר ויותר. קרב אֶיִןְקוֹר נמשך שעות אחדות, קרב ווטרלו נמשך יום אחד עד שלושה ימים, קרב גֶטְסֶיִבְרְג נמשך שלושה ימים, קרבות של תחילת המאה נמשכו כשבועיים, קרבות במלחמה הראשונה ובמלחמה השנייה נמשכו חודשים אחדים (הסום — 4.5 חודשים, נֶרְדֵן — 10 חודשים, סטלינג-רד — 5 חודשים, נורמנדיה — 3 חודשים). כתוצאה מכך נדרש החייל להימצא זמן ממושך בקו העימות. (הצבא האדום לא העניק לחייליו שום חופשה מתחילת מלחמה השנייה ועד סופה. החיילים חיו בתוך יחידותיהם, נטשו את משפחותיהם ונטלו לעצמם "נשות מחנה" מבין חברותיהם לנשק.) אורכו ההולך ומתמשך של הקרב משרה אצל החיילים תחושה של "אינסופיות" ו"חוסר תקווה".

האם עומדת קביעה זו במבחן המציאות במזרח התיכון (מלחמת סיני, מלחמת ששת הימים, מלחמת יום כיפור)?

כושר עמידתו של הצבא במלחמה — מעניינת ביותר קביעה תמוהה אחרת של המחבר בדבר נקודת השבירה של צבא לוחם. מתי מתמוטט צבא הנתון במצב של מלחמה? האם הגורם הקובע הוא משך הלחימה? האם הגורם הוא מידת הלחץ שמפעיל האויב על הצבא? או שמא הגורם המוראלי הוא הקובע את יכולת עמידתו של הצבא במערכה? אין ספק שהתשובה לשאלה זו צריכה להכיל את כל הגורמים הללו, אך כאן מפתיע המחבר, בשעה שהוא מנתח את סיכומי האבידות במלחמה הראשונה, בהציעו תשובה סכמטית ופשטנית מאוד. "מכל מקום, מסתבר, שהגורם הקובע (את נקודת השבירה של הצבא — י"ט) הוא היחס בין סך כל האבידות לבין מספר הלוחמים הקרביים הנתונים במערכה ולא הזמן שחולף; חישוב גס

מראה — וקשה לעשות חישוב כלשהו מלבד חישוב גס בעזרת נתונים סטטיסטיים בלתי אמינים עד לשמחה כנתוני אבידות — שההתמוטטות באה זמן קצר לאחר שסך כל ההרוגים השתווה למספר הרגלים הלוחמים בדיבויזיות. (ההרגשה שלי — י"ט) אם אנו מונים את הרגלים הלוחמים בדיבויזיה ב־10,000 איש ואת מספר הדיבויזיות הבריטיות, הצרפתיות, האיטלקיות והרוסיות שעמדו במערכה כנגד מעצמות המרכז ב־45, 110, 60, 120, אנו מגיעים למספרים של 600,000; 1,100,000; 450,000 ו־1,200,000 — מספרים השווים ים פחות או יותר לסך כל ההרוגים שנפלו בכל אחד מהכוחות הלוחמים, כאשר צבאו התמוטט או הגיע עד משבר. הצבא הגרמני, שאין ספק כי סבל מספר אבידות גדול בהרבה בטרם התמוטט, אינו תואם את המדגם. (עמ' 271 במקור האנגלי).

עם כל הכבוד לעמקות דיונו של המחבר במקומות אחרים בספר, טענתו זאת אינה משכנעת לחלוטין, מה גם שבתוכה עצמה משולבות ראיות לסתירתה. המחבר עצמו אומר, שנתוני האבידות הם "נתונים סטטיסטיים בלתי אמינים עד לשמחה", ושהצבא הגרמני אינו תואם את המדגם. האמנם ייתכן, שמספר אבידות העולה על סך כל הרגלים הלוחמים בחזית די בו כשלעצמו מו כדי להביא להתמוטטות הצבא, אפילו אם, לדוגמה, נגרמו האבידות בהתקפת פתע על העורף?!

האדם בקרב — האם הביאו הגורמים ששינו את פני הקרב לשינוי גם באדם הלוחם עצמו? האם הלוחם בן דורנו הינו לוחם טוב יותר (ולא רק בגלל האמצעים וטכניקות הלחימה שפותחו)? אין ספק שהאדם הפרימיטיבי לא חש זרות גדולה בשדה הקרב, בהיותו מורגל בחיי היומיום לאלומות. מי שגדל בסביבה כפרית שבה הסכסוכים בין שכנים נפוצים, ולרוב הם יושבו בכוח הזרוע, מי שהורגל להשתמש — אם לא בכלי הנשק עצמם כי אז לבטח בכלי יום-יום הדומים להם מאוד — אדם כזה לא חש כל הפתעה או זעזוע בשדה הקרב. העימות בינו לבין חייל האויב לא היה כל כך חדש עבורו והוא יכול היה "לקפוץ" אל שדה הקרב מעיסוקיו הרגילים בלי צורך בתקופת מעבר.

ומה מידת ההתאמה בין חיי היומיום של האדם בן דורנו לבין חייו כלוחם? בימינו ההתאמה באה לידי ביטוי בתחומי הטכנולוגיה: הפעלתם של כלי

מלחמה רבים רומה להפעלת ציוד חקלאי או מכני הנדסי, התובלה בכלי רכב גדולים אינה שונה בשני תחומי החיים, השימוש באלחוט במטוסים, החשיפה לרעשים ולהבזקי אור עז, הפעלת מערכות רבות — כל אלה מצויים פה וגם שם. נוסף על כל אלה סופג האזרח את אוירת שדה הקרב מתוך סרטי מלחמה מרובים שבהם הוא צופה. לפיכך, לכאורה, בן דורנו עשוי להיות חייל טוב יותר מאשר כל חייל אחר בדורות שחלפו (כמובן, גם הודות לחידושים באמצעי הלחימה). אך אל לנו לשכוח, שמרכיב נוסף של הלוחם — סולם הערכים — קובע לא פחות, ואולי אף יותר, מאשר כל הגורמים שמנינו. אמנם האזרח בדורנו הינו "מוכן" יותר לשדה הקרב המודרני והוא בעל יכולת להיות חייל טוב יותר, אך סלידתו מפני השימוש באלומות הינה טבועה עמוק באופיו. בזמננו הפגיעה בחיי אדם נחשבת למעשה חמור שיש להימנע ממנו בכל מחיר. זה מתבטא, למשל, גם בביטול עונש המוות ועונשים גופניים בחינוך במרבית הארצות הנאורות. החינוך בימינו מקדש את חי האדם ומציבם כערך עליון בסולם הערכים. במדינות רבות מכירים בזכותם של האזרחים להתנגד לשירות בצבא מטעמי מצפון (פציפיזם). "השאיפה לשיתוף פעולה כלכלי ומדיני בין אומות, אפילו על חשבון ויתור מסוים על הריבונות והאמונה המתפשטת באפשרות להגיע לימות משיח חברתיים בלי להיצלות לפני כן באש מלחמת המעמדות" הם מסימניה של תקופתנו, אך יש גם סטיות ממגמה זו "בחזרה אל הדוקטרינות של ההיסמכות על כוח עצמנו ועל ההגנה העצמית בכל מחיר (הישראליים והפלסטינים מספקים כל אחד גרסה משלו לדוקטרינה זו)".

לכן מסיק המחבר, ש"למרות ההתאמה בין הטכנולוגיות האזרחיות לבין אלה הצבאיות — התאמה שהיא תכונה בה מעניינת של העולם המודרני, שבו מכוניות מהוות חיקוי לטילים ומכשירים שונים מהווים חיקוי למכונות ירייה תוך התממשות של דמיון עתידינו פרוץ — השוני בין עובדות היומיום לבין המציאות בשדה הקרב איננו רק גדול יותר מבעבר אלא הולך וגדל משנה לשנה".

שתי המלחמות הגדולות, שידעה האנושות במאה הנוכחית לימדונו, שתנאי הקיום בשדה הקרב המודרני, המצטייר לעינינו כנוף סוריאליסטי

הלקוח מן הדמיון, משפיעים על האדם ועל התנהגותו. "כמעט כל החיילים שהשתתפו במלחמת העולם הראשונה ורוב החיילים שהשתתפו בשנייה, גם בצבאות המנצחים, העידו על הרגשת הקטנות והאפסיות שלהם, על הליכתם לאיבוד בשימון הפיזי הנשלט על ידי כוחות אדירים, חסרי גוון אישי, שגם דברים נורמליים כחליפת הזמן נעדרו ממנו. ממדיו של שדה הקרב שאין בו אזרחים (כי הם נעלמו ממנו) המשתרע הרחק מעבר לתפיסתו של היחיד, ושהאירועים השולטים בו בכיפה הם הפגזות ארטילריה כלתי פוסקות, הפצת צות פתאומיות ומהממות מן האוויר ופשיטות המוניות של כלי רכב משוריין גים — כל אלה הקטינו את תפקידו הסובייקטיבי של החייל למעמד של קרבן גרידא, למרות שמבחינה אובייקטיבית הוא היה חיוני. גם כאשר קיבל החייל החלטה להפסיק להילחם ולהי-תמסר בשבי, או שהחלטה זו נכפתה עליו, הוא הסתכן בכך שיהיה קרבן. אנשים הנפגשים פנים אל פנים רק לעתים נדירות, והרואים זה את זה — אם בכלל — רק כדמויות בלתי מזהות במדים אחידים וחסרי צורה, חסרים להם האמצעים להביא זה לידיעת זה את הכוונות הללו. קריאת כניעה הבוקעת ממחשכי מחפורת שימשה לעתים תכופות מדי כהזמנה להטלת רימון, ונפנוף של יד מתוך חרך הירייה של כלי רכב שהוצא מכלל פעולה שימש כאות לפרץ אש מנשק אוטומטי; הריגת צוותי הטנקים הבווערים, או אלה שהוצאו מכלל פעולה, בשעה שניסו לצאת החוצה, הייתה נוהג מקובל בין אנשי חיל הרגלים של מלחמת העולם השנייה. אחד ממעשי האכזריות הבולטים של הלוחמה המודרנית הוא, שמניעים אפילו את החייל הכשיר והטוב לחשוב, שאין לו כל חשיבות; על ידי כך מעודדים אותו להתייחס לחייהם של יריבים שפורקו מנשקם או הנתונים בדמורליזציה בחוסר חשיבות דומה". כך נראו פני הקרב במלחמות האחרונות ועוד יותר מכך ייראו פניו בעתיד: "אין לנו תמונה ברורה, כיצד תיראה במציאות התנגשות בין שני צבאות כאלה (המצוידים בנשק המודרני, המ-שוריניים כהלכה והממונעים בכלים משוכללים), וטוב שכך — כותב המחבר — משום שזו עלולה להיות הקדמה לירי של כלי נשק גרעיניים, אולם מלחמת יום הכיפורים בין הסורים והמצרים לבין הישראלים סיפקה לנו

רמזים אחדים: ראשית, הקרב יהיה רעשני ככל הקרבות שהיו במלחמת העולם הראשונה או השנייה, ולשאון ייתוסף שאונם הקבוע של טילים מכלי נשק היורים אש עקיפה — תותחי שדה ומשגרי רקטות — קול הנפץ של מוקשים (ששדה הקרב של העתיד יהיה זרוע בהם בשפע) והרעש המהמם של התפוצצות פצצות מצרר המוטלות מן האוויר — קול שקשוק מכני עצום ורב, שריקות ומפעם לפעם חבטה, שאין לטעות בה, של פגזים בעלי עצמה רבה הפוגעים בטנקים. הרעש שמשמיע גוף מוצק של טונגסטן, כשהוא פוגע בשריר ון, הוא אופייני מאוד. זהו צלצול בעצמה גבוהה מאוד, ואף על פי שהקול הזה לא יגבר על ההמולה הכללית של שדה הקרב של העתיד, הוא יהיה צליל המפתח, שלו יאזינו היושבים בכלי הרכב המשוריינים, כשהוא מבשר את הוצאתו מכלל פעולה של כלי רכב ואת השמדת צוותו. גם אם פגיעתו הקטלנית של נשק זה לא תשמיר את כל אנשי הצוות, כך, על כל פנים, ידמיינו לעצמם צוותי הטנקים והנגמ"שים, משום שהם תלויים כמעט אך ורק בחוש השמיעה שלהם כדי לדעת את המתרחש מחוץ לתא. הלך רוחם של האנשים הסגורים בתאיהם בצורה כזו מטיל מעמסה כבדה ביותר על המנהיגות של צבאות מודרניים. כבר חדרה לתודעה ההכרה, שכליאתם של בני אדם לתקופות ממושכות בקופסאות משוריינות סגורות וחסרות חלונות מסכנת בצורה רצינית — בין שאר התוצאות — את חוש ההתמצאות שלהם... וכי מה יכולים האמצעים הללו (שיפור הנוחיות בתוך הטנק והנגמ"ש בעתיד) להיות מלבד שיפורים קלים בתהליך חוסר האנושיות של המלחמה. בתהליך הניכור ההולך וגדל של החייל מכל דבר שיש בו אנושיות או טבעיות בשדה הקרב, בתהליך הפיחות שחל במעמדו עד כדי היותו נספח למכונה גרידא — התוכנה של המערכת!?"

אכזריותם הבלתי מרוסנת של כלי הנשק החדישים נותנת גם היא את אותותיה באופיו של הלוחם בן תקופתנו. בעבר שם לו האדם מעצורים מוסריים לתכנון כלים המכוונים לברבי-ריות. חלק ממעצורים אלה מוסדרו וניתן להם תוקף בינלאומי ע"י אמנת האג משנת 1899, אך מאז חוסרו המעצורים, ומעתה דורשים מכלי הנשק שיגרמו לפצעים קשים ונוראים ככל האפשר. "מוקש הקלימור, למשל, ממולא בקובי-

ות מתכת. (כמה התרחקנו מן הרובה המפורסם של תומס פוקל, שהיה יורה כדורים עגולים נגד נוצרים וכדורים מרובעים נגד כופרים!). רימון הרסס ממולא בשברי מתכת משוננים, ובשני המקרים הסיבה לכך היא, שצורה כזו של רסיס משסעת ומרסקת בצורה נרחבת יותר מאשר גוף עגול וחלק. הפגזים בעלי המטען המעיך והפגזים בעלי המטען החלול הנורים ע"י תותחיים נגד טנקים מכוונים למלא את חללו של כלי רכב משוריין בקילוחי רסיסים של מתכת או בזרמי מתכת מותכת ולהוציא את הטנק מכלל שימוש ע"י הריגת הצוות. הנפלא, שאיננו מקובל מסיבות מוסריות אף על הרבה חיילים מקצועיים קשוחים, מכיל מרכיב המג-ביר את דביקותו של הבנוין הבווער למשטחי עור האדם... האם לא יצדק הטירון המתגייס בעידן המודרני, אם יחשוב — ברגע שילמד להכיר את כלי הנשק שהמדינה מפקידה בידיו — שכללי ההתנהגות ההומניטריים (דאגת המדינה להגנת הפרט ורכושו ולהבטחת רווחתו הכלכלית כולל סעד לעת זקנה וכו') אינם אלא ראייה לצביעות מחלי-

אה?"

פני הקרב לאן? — אם כן לאן מועדים פני הקרב? "הערר הגורם האישי, הכפיייה, האכזריות המכוונת — וכל אלה בדרגת חומרה הולכת וגוברת — מעמידים יותר ויותר בספק את התאמתו של האדם המודרני לעמוד בלחצים שיוצר הקרב."

מסקנות המחבר בפרקו האחרון של הספר — "ביטולו של הקרב" — הם כי "הצעירים כבר גמרו אומר. יותר ויותר מסרבים הם לשרת שירות חובה בצבאות הנראים בעיניהם כגופים של קישוט בלבד. הצעירים בעלי הרוח הלוחמת הרחיקו לכת בהחלטתם: הם יילחמו בעבור עניינים המדברים אל לבם לא באמצעות המנגנונים של המדינה וכוחותיה המזוינים אלא — במקום שהדבר נחוץ — כנגדם, על ידי שיטות מחתרניות ולוחמת גרילה. לא נותר לצבאות אלא להודות, שקרבות העתיד לא ינהלו אלא בארץ החלומות. כל עוד נותרות המדינות נשק בידיהם, יפנו איש אל רעהו את פני הפלדה של המלחמה; אבל יחד עם זאת הולך וגובר החשד כי הקרב כבר ביטל את עצמו".

האמנם יכתתו חרבותם לאתים?